
KİTÂBİYAT

Toplumsal Değişme ve Din

Ejder Okumuş

İstanbul: İnsan Yayınları, 2006 (ikinci baskı), 237 sayfa.

Değişme, bir insan ve toplum gerçeğidir. Bu anlamda hayatta değişmeyen tek şey, değişme kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla insan, toplum ve hemen her şey belli oranda zaman, mekân ve şartlara göre değişmekte ve farklılaşmaktadır. Sosyal hayatta değişen ve farklılaşan alanlardan biri de din-toplum ilişkileridir. O nedenle tarihin hemen her döneminde din ve toplum ilişkilerinin gerek teorik gerekse pratik düzeyde incelenmesi ve ortaya konulması gerekmektedir. İşte bu bağlamda *Toplumsal Değişme ve Din* adlı çalışma önemli bir konuyu ele almakta ve incelemektedir.

Toplumsal Değişme ve Din adlı çalışma, “Önsöz” (s. 7-8), “Kısaltmalar” (s. 9-10) ve “Giriş”ten sonra (s. 11-18), “Toplumsal Değişim ve Din” (s. 19-86) “Din-Toplumsal Değişim İlişkileri”, (s. 87-177), “Kur’an’da Toplumsal Değişim” (s. 179-196) şeklinde üç ana bölümden ve “Sonuç”tan (s. 197-199) oluşmaktadır. Ayrıca “Seçilmiş Kaynakça” (s. 201-229) ve “İndeks” de (s. 231-237) eserde yer alan diğer bölümlerdir.

Söz konusu eser, her şeyden önce din sosyolojisi alanında teorik bir çalışma niteliğindedir. Yazar, çalışmanın birinci bölümünde toplumsal değişimin ne anlama geldiği ve bunun diğer toplum alanlarıyla ilişkisini irdelemeye çalışmaktadır. Bunu ortaya koyarken yeni, farklı ve bilinmeyenlerden ziyade daha çok genel bir tasvir yapmaya ve konu hakkında bilgi vermeye çalışmaktadır. Söz gelimi “Toplumsal Değişim Kuramları” başlığı altında açıklamaya ça-

lıştığı “büyük boy, orta boy ve küçük boy kuramlar” bilinmeyen ve yeni olan bir durum değildir. Ancak toplumsal değişme ve din ilişkilerinin incelendiği bir çalışmada bunlara kısmen de olsa yer verilmesi tabiidir.

Yine çalışmanın birinci bölümünde “Din” başlığı altında “dinin sosyolojik anlamı” üzerinde durulmuştur ki bu da bilinen bir boyut taşımaktadır. Asıl konuya, yani toplumsal değişme ve din ilişkileri konusuna, ikinci bölümü oluşturan “Din-Toplumsal Değişim İlişkileri” başlığı altında gelmektedir. Yazar bu bölümde konuyu geniş olarak ele almaktadır. Zaten çalışmanın ana ekse-
nini de bu bölüm oluşturmaktadır.

“Kur’an’da Toplumsal Değişim” olarak işlenen üçüncü bölümde ise daha çok Kur’an’da geçen değişim ile ilgili kavramların etimolojik tahlillerinden de yararlanılarak konu ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bölümde konular Kur’an’da vurgulanan temalar çerçevesinde ele alınabilseydi, daha sosyolojik bir anlam taşırdı. Yani kelimelerden hareketle toplumsal değişme ve din ilişkilerini inceleme yerine, temalardan hareketle konuya yaklaşmak daha manidar gözük-
mektedir. Gerçi yazar her bir kavramın sosyolojik boyutunu belli ölçülerde vermiştir. Ayrıca özellikle Kur’an’da değişimin mantığının anlaşılması bakımından sünnetullah ve insan iradesi konusu geniş olarak ele alınmıştır. Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde, eser din sosyolojisi açısından anlamlı ve önemli bir çalışma olarak düşünülebilir.

Eserin sonuç bölümünde araştırma boyunca ortaya çıkan sonuçların mad-
deler hâlinde belirtilmesi, çalışmayı hem sistematik bir hâle getirmekte hem de konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Yazar eserde, “Bu çalışmada açıklama ile anlamının ikisi birlikte izlenmek-
te, araştırma konusunun bu iki yöntemin birleştirilerek izlenmesiyle daha iyi ele alınacağı kabul edilmektedir” (s. 16) demektedir. Halbuki bu iki yöntem farklı anlamlara gelmektedir. Zira açıklama daha çok doğa bilimlerinde kullanılırken, anlama ise sosyal bilimlerde kullanılmaktadır.

Çalışmada “Muhalefet, Rekabet, Çatışma, İşbirliği, Bütünleşme ve Barış” (s. 29) konularının bir başlık altında ve bir sayfada izah edilmesi dikkat çekici-
dir. Halbuki bu konuların gerek söz konusu yerde gerekse daha sonraki say-
falarda toplumsal değişme ve din ilişkileri bağlamında tartışılması, konuların anlaşılması açısından daha anlamlı olabilirdi.

Eserde teknik bazı noktalar da dikkat çekmektedir. Bu noktalar, bazı cüm-
leler ve noktalama işaretleri olarak görülmektedir (s. 30, 32, 33, 47, 113). Bu durum yazarın kendisinden kaynaklanabileceği gibi, basımla ilgili de olabilir. Yine eserde dikkat çeken hususlardan biri “denilebilir ki” ifadesinin sıklıkla

kullanılmasıdır (s. 92, 93, 96, 102, 103, 169). Ama bu eksiklikler eserin bütünlüğü açısından bakıldığında ciddi bir sorun olarak gözükmemektedir.

Kitapta dikkati çeken önemli hususlardan biri, din-toplum ilişkilerinin karşılıklılığı esasından hareket edilmesidir. Bu, din-toplumsal değişim ilişkilerinin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Yazar bu konuda eserin başından sonuna kadar bir bütünlük içinde hareket etmeyi başarmıştır. Bu da din-toplum ilişkilerinin bilimsel bir çerçevede ve sistematik olarak işlendiğinin bir göstergesidir. Bu açıdan da çalışma önem taşımaktadır.

Çalışmanın bir başka boyutu, zaman zaman klasik sosyologların din yaklaşımlarının ve din-toplum ilişkileriyle ilgili görüşlerini eleştirel olarak değerlendirmesidir. Gerçekten de kitapta, özellikle sayfa 81-86, 176-177 ve 195-196'da bazı sosyologların görüşlerine eleştirel olarak yaklaşılması ve bazı hususların vurgulanarak belirtilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda bir başka husus, kitabın İslâm ile ilgili bazı önyargılı yaklaşımlara kısmen de olsa eleştiri getirmesidir.

Konuyu teorik çerçevede müstakil olarak inceleyen bu çalışma, her hâlükârda toplumsal değişme ve din ilişkilerini yerli ve yabancı kaynaklara yeterince referansta bulunarak geniş ve zengin bir perspektiften ele almaktadır. Dolayısıyla çalışma, toplumsal değişme ve din ilişkilerinin teorik düzeyde anlaşılması ve bu konuda sağlıklı bir kanaate ulaşılması açısından büyük anlam ve önem taşımaktadır. Ayrıca "Kur'an'da Toplumsal Değişim" konusunu da işlemiş olması, bir anlamda toplumsal değişme ve din ilişkilerinin Kur'ân-ı Kerîm bağlamında ne anlam ifade ettiğini de göstermiş olmaktadır. O nedenle kitap, toplumsal değişme ve din ilişkileri açısından hem din sosyolojisi alanına hem de kültür hayatımıza bir açılım ve zenginlik kazandırmaktadır.

Ali Akdoğan

Sorun Çağının Anatomisi - Çağımızın Felsefeye Teşrihi-

Şaban Teoman Duralı

Derleyen ve Yayına Hazırlayan: Mehmet Sabri Genç

İstanbul: Şule Yayınları, 2009. 181 sayfa.

Daha çok biyoloji felsefesi ve felsefe-bilim alanındaki çalışmalarıyla tanınan Prof. Dr. Şaban Teoman Duralı, *Sorun Çağının Anatomisi*'nde çağın getirdiği sorunları felsefî bakış açısıyla tartışmaktadır. Bu çalışma, eseri